

המסע אל האי מובן / נעמי ברות הרפז^{1,2}

אני בוחרת לגעת בנושא הטראנספרנס מהזווית של סיום אנליזה. מבחינת פרויד, סיומה של אנליזה הוא בסופו של דבר עניין מעשי; אנליזה מסתיימת כשהפגישות נפסקות. סיומה הטוב הוא במידה שהיא יצרה "את התנאים הפסיכולוגיים הטובים ביותר לתפקודו של האני" ("אנליזה סופית ואין סופית", 224).

לאקאן על פי מילר ("האיווי של לאקאן", 30) לא מדבר על אנליזה סופית או אינסופית אלא על "נקודת יציאה" מהאנליזה, ומציע את המתמה כנקודת היציאה מן האנליזה, היינו מסמן שפועל כמתמה, היינו כגורם שלגביו אין עוד מקום לשאלה "מה זה אומר?", המניעה את מהלכה של האנליזה. לפי לאקאן באחת מהגדרותיו בסמינר ההעברה פרק 17, הפאלוס הסמלי מסמינר ההעברה הוא מסמן כזה. מאוחר יותר הוא מכנה אותו: "המסמן של האחר השסוע".

כפי שסוזנה אמרה בשיעור השנה: לאקאן בסמינר על העברה אומר כי הפונקציה של האנליטיקאי היא לא להיות אובייקט האיווי אלא להיות מסמן, אבל איזה מסמן? המסמן האחד והמיוחד, המסמן Φ פי גדולה – הפאלוס. הפרדוקס במסמן הזה הוא שזה מסמן שמסמן העדר של מסמן. כלומר, מסמן שמלמד אותנו שאין חפיפה בין השפה והדברים. זה המסמן שהוא סימן לחוסר במסמן. באמצעות השתיקה שלו, בשמירה את המקום של המסמן כריק, יהפוך האנליטיקאי לפאלוס הסמלי; לשתיקת האנליטיקאי יש פונקציה של לשמור על הריק של המסמן.

יתכן שאפשר לראות במסמן הריק, המסמן פי גדולה, את כל מה שאפשר לכנותו העתיד של הסובייקט. המסמן הריק, בהקשר הזה, הוא הסיכום של האנליזה, הוא כל האפשרויות הבלתי ממומשות עדיין עבור הסובייקט. אולי כך אפשר לראות את המסמן הריק, בשלב שכזה, לעת עתה.

על פי מילר בסמינר על "האיווי של לאקאן": בכל פעם שמישהו מפסיק אנליזה, אפילו אם לא מדובר בסיום סופי שלה, הוא נפרד מהאנליטיקאי שלו. בכל פעם שישנה הפסקה, אף אם יש חזרה ממנה אל האנליזה, אפשר להבחין בצלקת. ועוד אומר מילר: עם סיומה של האנליזה צריך להופיע שינוי בשאלה; את מקום השאלה "מה זה

1 דברים שנכתבו לערב סיום שנת הלימודים ברשת הלאקאניאנית, 2017-2018.

2 את החיבור הזה אני מקדישה לסוזנה, האנליטיקאית והמורה.

אומר? "צריכה לתפוס השאלה "מה אני?". בעוד השאלה הראשונה רק מביאה אותנו לומר עוד ועוד, השאלה השנייה: "מה אני?", מביאה אותנו לומר: "מה אני במה שאני אומר?"

כך או כך, לפי מילר על פי לאקאן, "כאשר סובייקט עובר באופן אותנטי את ההתנסות האנליטית הוא נושא את צלקת הפרדה". באמירה זו, למעשה, מחיל מילר את "צלקת הפרדה" על ההתנסות האנליטית בכללותה ולא רק על רגע הסיום, או רגע הפרידה מהאנליטיקאי. פרידה לפיכך מתקיימת בכל סיום של פגישה אנליטית, על כן אפשר אולי לומר שהקיטוע הוא פעולה רוטינית של הפרדה.

המושג הפרדה שלח אותי אל המושגים: ניכור ופרידה, על פי לאקאן; באיזה אופן הם תולדה של הטרנספרנס, או של האיווי של האנליטיקאי שפועל על ועם הטרנספרנס במהלך האנליזה.

ההגדרה המילונית למילה ניכור על פי אבן שושן היא: 1. גרימה להיות נכרי, התרחקות והיבדלות. ו-2. באמנות התיאטרון, הנפירה. הַבָּאָה לידי התנכרות: אחת מהשיטות המהפכניות בתיאטרון המודרני שמטרתה למנוע על ידי אמצעים טכניים שונים, את ההזדהות של הצופים עם עלילת המחזה וגיבוריו. כאן אני מגלה שיש דמיון בין אפקט הניכור בתיאטרון ומאפיינים של הפסיכואנליזה הלאקאניאנית שהתהוותה פחות או יותר באותה התקופה, להלן כמה מאפיינים שכאלה: לא רצף ארוך של תמונות אלא כל תמונה בפני עצמה; שינוי הדגש מ"מה יקרה" ל"איך יקרה"; הדגש על האיך ולא על המה; שימוש בקיטוע כדי לשבור את השיא; לאדם אין טבע אנושי ידוע. הוא נתון למצבים בתוכם הוא פועל; הוא פועל בשדה של האחר; הוא משתנה; העלילה לא מוגבלת לעיקרון של אחדות הזמן והמקום, כפי שהוא בתיאטרון הקלאסי, והעלילה מתפרסת על תקופה מספיק ארוכה כדי לראות את ההשתנות של בני האדם והעולם שמסביב.

ישנה אכן קרבה בין התיאטרון והפסיכואנליזה, אפילו מספיק שנחשוב על המקום הריק של האנליטיקאי בהקבלה למקצועו של השחקן ועל השימוש שעושה האנליטיקאי בקול.

לאקאן דן במושג הניכור בפרק הראשון בחטיבה האחרונה של הסמינר על ארבעת היסודות של הפסיכואנליזה שהוא נותן לה את השם: "השדה של האחר והחזרה בטרנספרנס". (בפרק ה-16 בסמינר 11). את חוויית הניכור הוא ממקם בשטח המפגש שבין השדה של הסובייקט והשדה של האחר. הוא צייר ציור של שני מעגלים שנפגשים, השמאלי של הסובייקט (ההווייה), הימני של האחר (המובן), התחום הנלכד באמצע שבין השפות של שני המעגלים, הוא התחום של האי-מובן. את שטח המפגש הזה בין הסובייקט לאחר, בין ההווייה למובן, מכנה לאקאן, ניכור. באמצעות הציור הזה ממחיש לאקאן את הקשר בין האי-מובן לבין תחושת חוויית ניכור. הניכור הוא אפוא, האזור שבו אין התאמה בין השפה והדברים, שזו תמציתה של חוויית הניכור, על פי לאקאן. הציור של שני

העיגולים ממחיש את האופן בו לא ניתן לחמוק מהאי-מובן, והוא מתקיים בכל מפגש בין הסובייקט לאחר. בהמשך, אומר לאקאן, הסובייקט נדון להופיע רק בשיסוע, שמצד אחד מופיע כמו מובן שמונפק על ידי המסמן, ומצד שני הוא כמו אפניסיס, היעלמות.

לאקאן מתאר שני שלבים, שני זמנים. את השלב הזה מכנה לאקאן בפרק הזה – "התחברות" *réunion*. על פי הלוגיקה של ה"התחברות" על פי לאקאן, הסובייקט יוצא תמיד מופסד, מוחסר. לא משנה מה יבחר, התוצאה תמיד תהיה, לא זה ולא זה. במילים אחרות אומר לאקאן: זה בטבע של המובן, זה שבא להופיע בשדה של האחר, להיות תפוס על ידי היעלמות של ההוויה, הנגרמת על ידי הפונקציה של המסמן עצמו.

אך לאקאן לא עוצר כאן את השיעור, באפניסיס, בהיעלמות. כל זה, הוא מסביר, מתרחש "בזמן הראשון". "בזמן השני" מתרחשת "הפרידה", *la séparation*.

על הפרידה הוא אומר: "הפעולה השניה היא גם חיונית כדי להגדיר את הראשונה, מפני שכאן אנו מצביעים על השדה של ההעברה". הוא מפרק את המילה *séparation* ל: *se parer* ומרחיב את משמעויותיה בשיטה אקיווקית לעוד משמעויות: להתלבש, להתגונן, אך בעיקר: 'להוליד', לשים בעולם. גם המילה 'המלטה' *parturition*, 'הולדה', באה מאותו השורש.

ריבוי המשמעויות של ה- *séparation* מתכתב עם הניכור ומשלים את ההתחברות של הזמן הראשון – אשר בו אנו מבקשים חיבור אך מקבלים חסר, בה בעת שבזמן השני, בו מתרחשת פרידה, *séparation*, אנו נפרדים, אך "מולידים" משהו חדש, בשפה של לאקאן שמים משהו בעולם. הפרידה, על פי לאקאן נושאת אתה הולדה, השמה בעולם של משהו חדש.

התנסות האנליטית שלי השיקה מתחילתה ללימוד התיאוריה. זכורה לי עדיין הפשטות שבה נפתחה האפשרות לבוא ללמוד, וההשתוממות בכל פעם על האופן שבו משתלבים האנליזה והלימוד זו בזה. מעניין היה להתחקות אחר תחושת האי-מובן במסלול ההתנסות המשולבת, ועל תחושת הסיפוק עם כל הבלחה של מובן אל תוך האי-מובן.

הכניסה שלי לפסיכואנליזה היתה במידה רבה חסרת מובן; חזרתי מהודו, ובמקום להתמסר ליוגה ומדיטציה, "התגלגלתי" לפסיכואנליזה. הקשר בין הודו והפסיכואנליזה היה קשר מקרי, מטונימי אפשר לומר, אבל המסמן "הודו" הפך לקו הגבול בין לפני האנליזה, וכל מה שבא אחריה ובעקבותיה.

הטרנספרנס, נתקל מהרגע הראשון באי-מובן. הקיטוע החד של הפגישה האנליטית פעל כמטה קסם, בדיעבד אני מגדירה את פעולתו עלי כמכת ברק של דחף החיים, המגיחה כהרף עין לתוך הפגישה האנליטית והופכת אותה. החתך נכנס לזרם הדם, הלא מובן מצטרף לחיים כמו בן לוויה לגמרי לא רע.

אני לומדת ולא מבינה: "מה שלא מופיע בסמלי יופיע בממשי", אומרת האנליטיקאית באחת הפרידות שעל סף הדלת, המשפט הזה מושם לפתחי כחידה. פתאום נמאס לי עד כדי כך לא להבין ואני קובעת עם חברה שכבר היתה בעלת ניסיון בשדה הפרוידיאני כדי שתסביר לי אחת ולתמיד מה זה הממשי, מה זה הסמלי ומה זה הדמיוני. אנחנו שותות קפה, משוחחות קצת, ואני יוצאת ממנה בלי תשובה. חשבתי אז שהלאקאניאנים כבר הצליחו להרוס אותה, שהיא כבר לגמרי לא זוכרת מה זאת חברות פשוטה.

בתקופה הזאת ג'וליה קריסטבה היתה בארץ לרגל צאת ספרה "סיפורי אהבה" בעברית. "שיח המאוהבות" שכיבב בערבי שיח ועל גבי המוספים לספרות, אחז בכל הנשים הכותבות בארץ, סופרות, הוגות, משוררות. עדיין לא הבנתי אז שזה לא יהיה כיוון הפסיכואנליזה שלי. האנליזה המשיכה להתקדם כל הזמן אל עבר הלא ידוע, אל עבר הלא מובן... מאליו.

המורות נטו לומר שהן אוהבות את פרויד, ואילו אני, ממבט ראשון, אהבתי את לאקאן. אהבתי את החידתיות שלו, את תחושת הקלילות המסוימת, את היעדרן מהלקסיקון שלו מילים כגון ריפוי, נורמליות; אהבתי את האי מובן... מאליו. נושאים גדולים, נושאים קטנים, כולם היו שווים בפני הפסיכואנליזה, ואותו מבנה אריסטוקרטי שמתחיל באבא ואמא, ירד מיוקרתו ואפשר לצאת לחופשי מהרבה "מבואות סתומים".

את מצע הטרנספרנס של הקשר האנליטי הגדרתי ביני לבין עצמי כאהדה אפרירית-שוות-נפש. מה שאפשר לבעיות גדולות, להצטמק לממדיו של "תסביך", ואת ה"תסביך" לאפשרי. הסיפורים איבדו את עלילתם. הדיבור התכנס למכשיר עבודה, והקיטוע – בכל פעם חותך את הזמן, מזכיר את הסוף. הקיטוע מכניס את הגוף לאנליזה, כי בחיים האלה – זמן אין. מזמן אדולפֶנטי שנמתח לנצח, הופך הזמן לפעימות קצובות, וזה, אם אמנם רוצים לתת אי פעם צ'אנס לאיווי. בעוד שבמיתוס הקלאסי, אומר לאקאן בסמינר שלמדנו השנה, האדם הוא אחד עם הגורל, בימינו הסובייקט מתערב בגורלו ומשנה את היעוד שלו. אנו עושים זאת בעזרת הפסיכואנליזה.

די מוקדם מופיעה השאלה: מהו הסימפטום האנליטי שלך? לא ידעתי. למה שאדע. לא מאוד מאוחר הסימפטום מקבל את שמו. העמימות ממשיכה ללוות, האין מובן מצביע על הכיוון. לא ברור בדיוק איך, אבל הניסיון לקרוא עובד, הסקרנות, החיפוש, הפתרונות, השינויים. ואז הסימפטום כבר ברור, צלול כקריסטל, לרגע, אלא שאז כמו מתהום הנשיה מגיח סימפטום אחר בלתי מובן, אטום כקודמו. הברית בין הטרנספרנס והלא מובן יוצאים למקטע

נוסף במסע המתמשך, דוחפים את העבודה הלאה. המובן הוא הלוקסוס של הנירוונה, כמו בבדיחה ידועה הנאמרת כתשובה לאותה יהודיה שלא מפסיקה להתלונן: "בגן עדן תנוחי", כאן אפשר לומר: "בגן עדן תביני".

האינמובן צועד אל עבר הממשי, כי אין ברירה. "אני היחידה שצוחקת מהבדיחות של עצמי", זה מוזר, עד לאותה פגישה חשבת שזה חמוד, והנה עוד גריעה. האופי הקדוש ממשיך לאבד מגדולתו, חשיבותו נשכחת.

ומעניין, כמעט לא דיברתי על אבא, וכשדיברתי על אמא נאמר לי מתישהו: זה מבוי סתום. שואלים אותך, מה גילית באנליזה שלך? מה נחשף בחקירות הארכיאולוגיות שלך? ואת חוככת בשאלה, מה גילית? לא הרבה. אני ממשיכה לחשוב שאבא שלי הוא שחקן קולנוע, אם תרצו אנטוני קווין, אני ממשיכה לבשל כפול ולבקש שיחזירו את הקופסאות הריקות, אבל בלי לשים לב האדיפליות התחלפה במשהו הדומה יותר ל"סמל אבירות", ל"שם משפחה". רק עכשיו אני חושבת על כך שבמהלך האנליזה החזרתי את שם המשפחה הראשון שלי לתעודת הזהות. לא הקדשתי לכך תשומת לב, זה היה צורך שלי אז, כנראה. היום נדמה לי שהחזרת שם המשפחה הראשון העבירה אותי מהאדיפליות הלאה, לעבר כיוונים שלא היו עולים על הדעת, בחלומות הכי שחורים או הכי ורודים, של ההורים שלי. מה שאפשר להעלות על הדעת שאכשיר את עצמי להיות אנליטיקאית, ועוד יותר – שתהיה לי קליניקה.